

Doğa

SÜRMELİ KIZKUŞU (*Vanellus gregarius*) 2008 ARAZI RAPORU

Fotoğraf: Murat Biricik

Hazırlayan

Murat Biricik, Hamza Deniz, Recep Mungan, Ferdi Akarsu,
Murat Ataol, Önder Cırık, Emrah Çoban ve Özge Balkız

İçindekiler

Giriş	3
Sürmeli Kızkuşu Göç Yolları.....	4
Çalışma Yöntemi	5
Sonuçlar	7
Tartışma	12
Teşekkürler	12
Kaynakça	14
EK I – Arazi Çalışmaları Sırasında Gözlenen Diğer Türler.....	15
EK II – Sürmeli Kızkuşları Türkiye Sayımları	16
EK III – Sürmeli Kızkuşlarıyla İlgili Çoluk Çocuk Dergisinde Yayımlanan Makale.....	17
EK IV – İlkbahar Göçü Arazi Çalışmaları Sırasında Murat Biricik Tarafından Çekilmiş Fotoğraflar.....	19
EK V – Sonbahar Göçü Arazi Çalışmaları Sırasında Emrah Çoban Tarafından Çekilmiş Fotoğraflar.....	25

Giriş

Sürmeli kızkuşları (*Vanellus gregarius*; Şekil 1), üzerinde çok az bilgi sahibi olduğumuz ancak nesli yokolmak üzere olan canlı türlerinden yalnızca birisi. Türkiye'deki nesli küresel ölçekte yok olmak üzere olan (CR*) sürmeli kızkuşlarının 2007 yılına kadar tüm dünyada yalnızca 600-1800 birey kaldığı tahmin ediliyordu (Wetlands International 2006). Ancak doğa koruma çalışmalarında uluslararası işbirliğinin güzel bir örneği tüm uzmanları şaşırtan sonuçlar toplanmasını sağlandı. Kazakistan'da uydu vericisi takılan ve göç rotası boyunca izlenen sürmeli kızkuşlarından bir tanesinin Türkiye'de gözlenmesiyle İngiltere Kraliyet Kuşları Koruma Derneği (RSPB) uzmanları Doğa Derneği ile iletişime geçtiler. Mart ve Ekim 2007 tarihlerinde Doğa Derneği ve Dicle Üniversitesi tarafından Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan Ceylanpınar Önemli Doğa Alanı'nda yapılan araştırmalar sonucunda sırasıyla 1017 ve 3200 sürmeli kızkuşunun ülkemizde göç üzerinde konakladığı belirlendiği (Bozdoğan ve Balkız 2007). Özellikle 2007 Ekim ayında yapılan sayım, Avrasya'nın nesli en tehlike altındaki türünün tüm dünyada son 100 yıldır en çok sayıldığı kayıt oldu. Doğa koruma camiasında uluslararası ölçekte ses getiren bu bulgularla birlikte araştırmacılar, sürmeli kızkuşlarının üreme ve kışlama alanları arasındaki göç rotası üzerinde Türkiye'de belirli alanlarını yoğun olarak kullandıklarını belirlemiş oldular.

Şekil 1. Sürmeli kızkuşu (*Vanellus gregarius*) dünya ölçeğinde nesli yokolmak üzere olan türlerden birisi (Fotoğraf: Murat Biricik)

2008 yılında yapılan yeni bir araştırma çalışması, yukarıda özetlenen bulguları detaylandırma ve yeni gözlemler yaparak Türkiye'nin sürmeli kızkuşları için önemini ortaya koyma amacı güttü. Bu raporda, Doğa Derneği koordinasyonunda Dicle Üniversitesi ve

* Türün popülasyon büyüklüğünde önümüzdeki 10 yılda ya da 3 nesilde $\geq 80\%$ azalma yaşanmasının tahmin edilmesinden ötürü (A3bc kriteri; IUCN 2001)

KuzeyDoğa Derneği uzmanları tarafından yapılan, İngiltere Kraliyet Kuşları Koruma Derneği (RSPB) ve KuzeyDoğa Derneği, İngiltere Kraliyet Kuşları Koruma Derneği (RSPB) ve İngiliz Hükümeti Darwin Fonu tarafından desteklenen bu çalışmanın sonuçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi bulunuyor.

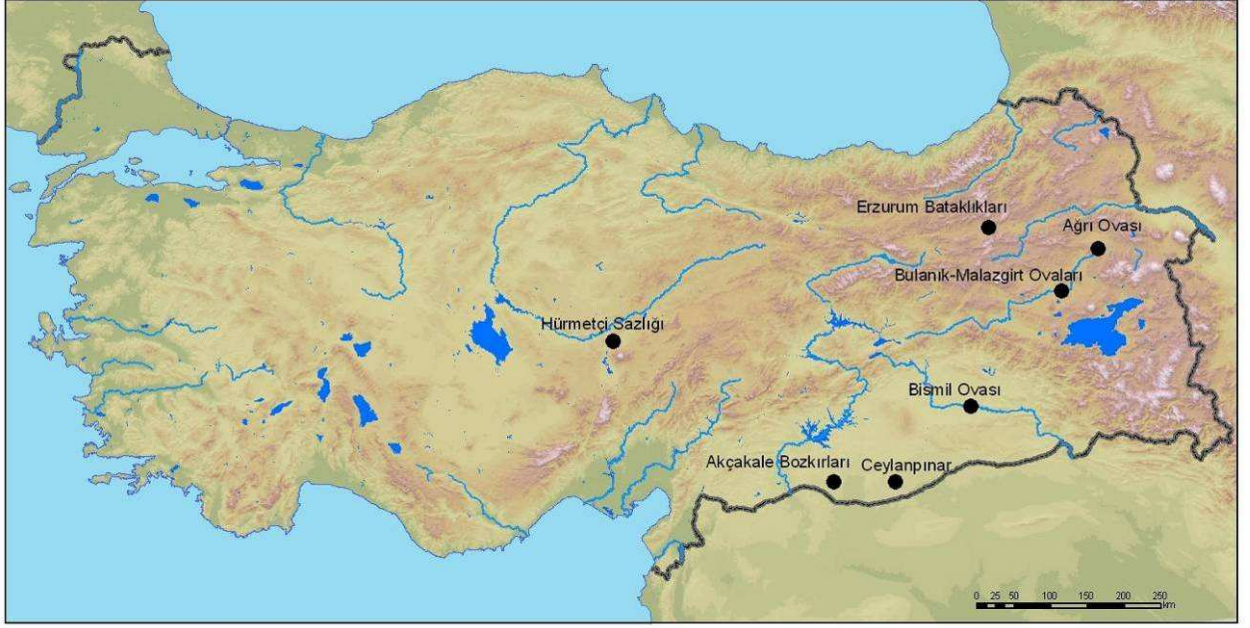
Sürmeli Kızkuşu Göç Yolları

Sürmeli kızkuşları, Orta ve Güney Rusya ile Kazakistan'da üüyor, kışıysa İsrail, Arap yarımadası, Sudan, Eritre, Etiyopya, Kuzeybatı Hindistan, Pakistan ve Sri Lanka'da geçiriyorlar. Kazakistan'da uydu vericisi takılan kuşlardan alınan bilgilerle, sürmeli kızkuşlarının göç yollarıyla ilgili bilgi ilk kez bir araya getirilmeye başlandı (bkz. Şekil 2).

Şekil 2. Kazakistan'da verici takılmış sürmeli kızkuşlarından elde edilen göç verileri. Sarı ve mavi rotalar iki ayrı bireyin hareketlerini özetlemektedir (RSPB'den alınmıştır).

Son yıllarda elde edilen veriler, Türkiye'nin sürmeli kızkuşlarının göç yolu üzerinde kullandıkları önemli durak alanları (stop-over) barındırdığını gösterdi (bkz. Şekil 3). Bu konuda ülkemizde yapılan araştırmalar, sürmeli kızkuşlarının göç yollarıyla ilgili bilginin artmasını sağlıyor.

Şekil 3. 2003 – 2008 yılları arasında sürmeli kızkuşunun ülkemizde göç döneminde gözlemlendiği Önemli Doğa Alanları (bkz. Ek II).

Çalışma Yöntemi

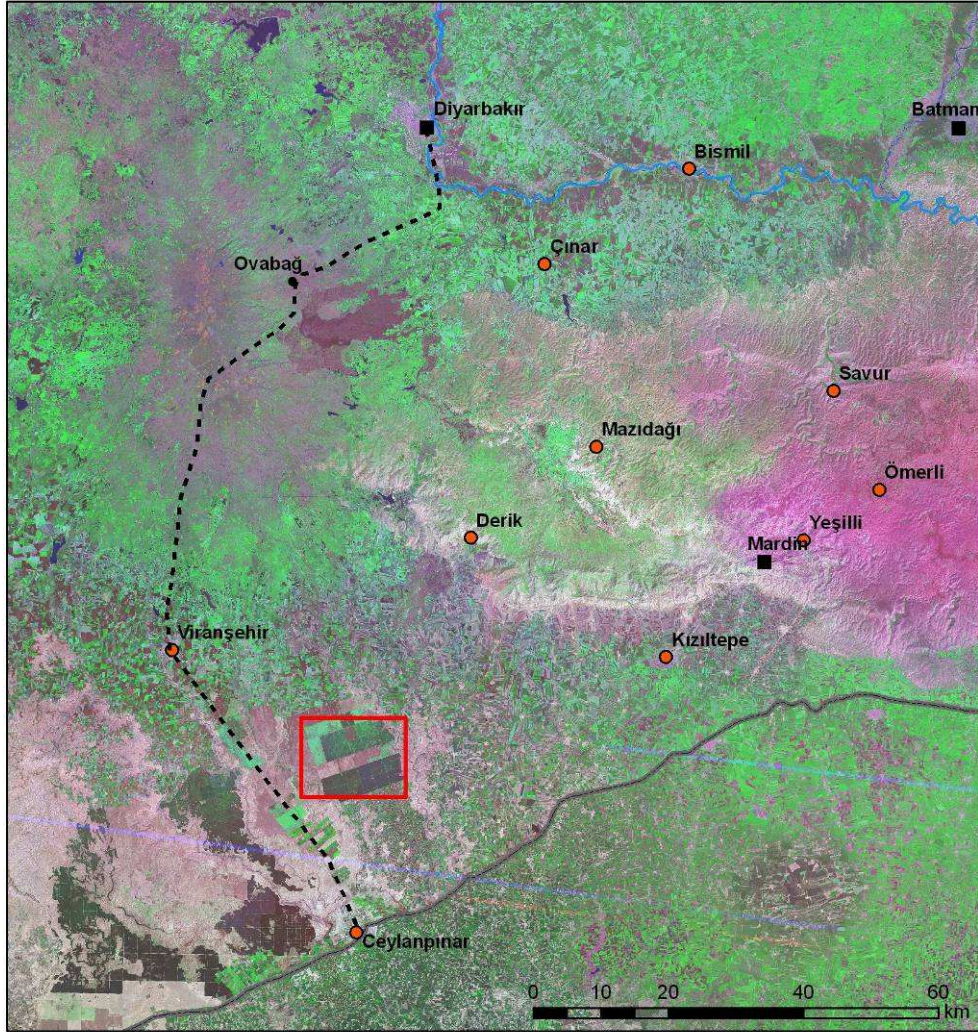
Bu projeye gerçekleştirilen arazi çalışmasının amacı, Türkiye’de kışlayan veya kışlama alanlarına giderken Türkiye’de belirli alanları durak noktası kullanan sürmeli kızkuşu nüfusu hakkında detaylı bilgi toplamaya devam etmek, türün bulunduğu alanları belirlemek ve sayım yapmaktır. Arazi çalışmalarının zamanlamalarına iki biçimde karar verilmiştir: (i) RSPB uzmanlarının sürmeli kızkuşlarının uydu vericileri aracılığıyla verdikleri anlık bilgileri gözönüne alarak, (ii) Türkiye’de kuş gözlemcilerinin yaptıkları gözlemleri gözönüne alarak.

2008 yılında gerçekleştirilen üç arazi çalışmasından ilki, 1 Mart 2008’de Türkiye’deki deneyimli kuş gözlemcilerinden Soner Bekir ve Ali Atahan’ın Ceylanpınar Önemli Doğa Alanı’nda 300 sürmeli kızkuşunu gözlemlerinin ardından başlatılmıştır. Alanda Prof. Dr. Murat Biricik†, Hamza Deniz‡ ve Recep Mungan’dan§ oluşan ilk ekip 10 - 14 Mart döneminde 5 günlük bir arazi çalışması gerçekleştirmiştir. Ekip, Diyarbakır – Ovabağ – Viranşehir – Ceylanpınar rotasıyla 2007 Mart ve Ekim aylarında sürmeli kızkuşlarının yoğun olarak gözlemlendikleri alanlara ulaşmıştır. Yol üzerinde de sürmeli kızkuşları kontrol edilmiş ancak gözlemler Ceylanpınar Önemli Doğa Alanı’nda bulunan TİGEM arazisine yoğunlaştırılmıştır (bkz Şekil 4).

† Dicle Üniversitesi Öğretim Görevlisi

‡ Dicle Üniversitesi Kuş Gözlem Topluluğu üyesi

§ Dicle Üniversitesi Kuş Gözlem Topluluğu üyesi

Şekil 4. 10-14 Mart 2008 döneminde gerçekleştirilen arazi çalışmasının coğrafi kapsamı

İlk arazi döneminin tamamlanmasından kısa bir süre sonra, 18 ve 22 Mart tarihlerinde, RSPB uzmanları tarafından uydu vericili kuşlardan alınan bilgiler doğrultusunda sürmeli kızkuşlarının Türkiye’de Ceylanpınar Önemli Doğa Alanı civarında (36.968K, 39.706D) oldukları teyit edilmiştir. Bu lokasyon, 2007 yılı Ekim ayında yapılan çalışma sırasında kontrol edilen alana (37.014K, 39.654D) yakın bir yerde bulunmaktadır. İlk arazi çalışmasında gözlenemeyen kalabalık grupların bulunması hedefiyle ikinci arazi çalışması 24 - 25 Mart 2008 tarihleri arasında Prof. Dr. Murat Biricik ile birlikte Hamza Deniz tarafından gerçekleştirilmiştir. Sayımlar RSPB uzmanları tarafından verilen koordinatta ve sonrasında Ceylanpınar Önemli Doğa Alanı’nda gerçekleştirilmiştir. Arazi bitiminde izlenen Viranşehir – Ovabağ – Diyarbakır rotasında da sürmeli kızkuşları aranmıştır.

Son olarak 23 Ekim 2008 tarihinde uydu vericili bir kuştan Kuzeydoğu Türkiye’den bir koordinat (39.363N, 42.873E) alınmasıyla üçüncü arazi çalışması başlatılmıştır. Kars’ta bulunan KuzeyDoğa Derneği uzmanları: Önder Cırık**, Emrah Çoban††, Ümit Durdu‡‡ ve Rakesh Vyas§§ tarafından 28 Ekim 2008 tarihinde Ağrı’nın Patnos ilçesi yakınlarında gerçekleştirilmiştir.

Bütün arazi çalışmalarında ekipler gün boyunca gerçekleştirdikleri sayımlar sırasında yeterli büyütmeye sahip teleskop ve dürbün kullanmışlar ve fotoğraf çekimi yapmışlardır (bkz. Ek IV ve V). Ayrıca sürmeli kızkuşlarının gözlemlendiği noktaların koordinatları da ekipler tarafından kaydedilmiştir. Gün içerisinde zamana yayılan sayımlarda aynı bireyleri tekrar sayma riski bulunması hatalı sayım sonuçları elde edilmesi olasılığını ortaya çıkarmaktadır. Bunun önüne geçebilmek için, uzmanlar, saydıkları gruplarda gözlenen hareketlilikleri not etmiştir; bir diğer deyişle gruptan uçarak ayrılan ve gruba uçarak giren bireylerin ne zaman hangi yönde hareket ettiklerini kaydetmişlerdir. Ayrıca gruplar farklı noktalardan sayılarak tekrarlı sayım kontrolü yapılmıştır. Sayımlar sırasında birey sayısının dışında, bireylerin gözlemlendiği habitat tipi, varsa halka kombinasyonları, kaç bireyin halkasının olup olmadığının kontrol edildiği ve bireylerin davranışları da not edilmiştir.

Sonuçlar

10 - 14 Mart 2008 tarihleri arasında ilk arazi ekibinin yaptığı kapsamlı çalışmalar sırasında, sürmeli kızkuşları yalnızca Ceylanpınar TİGEM arazisinde gözlenmiştir (bkz Şekil 5). Yapılan gözlemler sırasında sürmeli kızkuşlarının, diğer kuş türleriyle birlikte (bkz. Ek I) tarlaları süren traktörleri takip ettikleri ve açığa çıkan böceklerle beslendikleri belirlenmiştir.

** KuzeyDoğa Derneği Projeler Koordinatörü

†† KuzeyDoğa Derneği Alan Sorumlusu

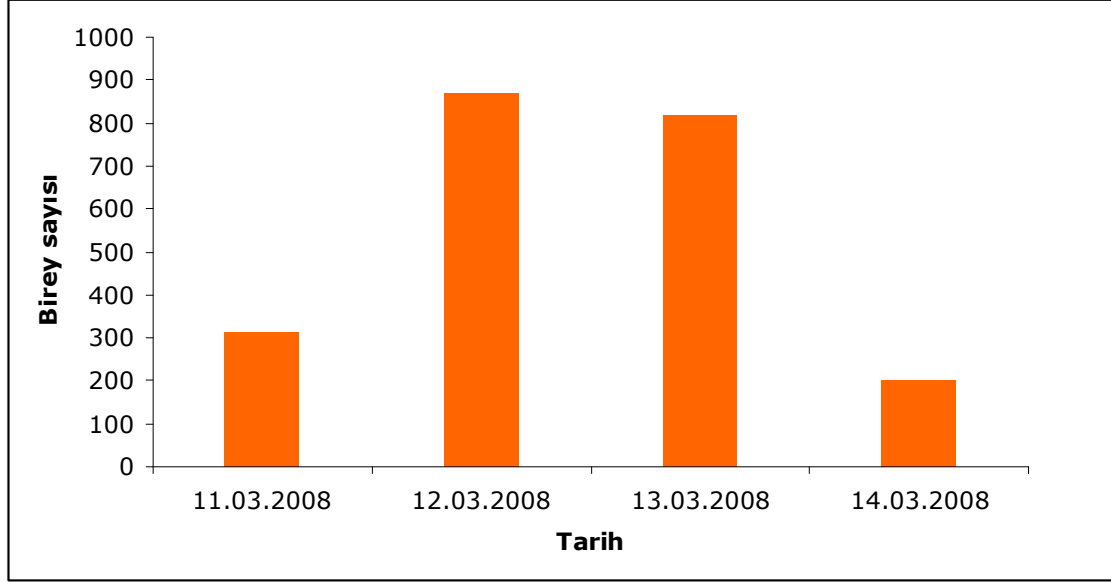
‡‡ KuzeyDoğa Derneği Gönüllüsü

§§ KuzeyDoğa Derneği Gönüllüsü

Şekil 5. 10 – 14 Mart 2008 tarihleri arasında gözlenen sürmeli kızkuşlarının bulundukları alanlar ve her gruptaki birey sayıları (renklere ilişkin açıklamalar için bkz. Tablo 1)

10 Mart günü hava koşullarının kötü olması nedeniyle arazi çalışması yarım kesilmiş ve hiç sürmeli kızkuşu gözlenmemiştir. 11 - 14 Mart 2008 tarihleri arasında en az 201, en çok 871 birey kaydedilmiştir (bkz. Şekil 6). Gözlemler boyunca bu bireylerin halkaları olup olmadığı kaydedilmiştir. Yapılan toplam 2205 gözlemde 614 kontrol gerçekleştirilebilmiştir (%28). Ancak kontrol edilen hiçbir bireyde renkli halka görülmemiştir.

Şekil 6. 11 - 14 Mart 2008 tarihleri arasında Ceylanpınar Önemli Doğa Alanı'nda gözlenen sürmeli kızkuşlarının sayıları.

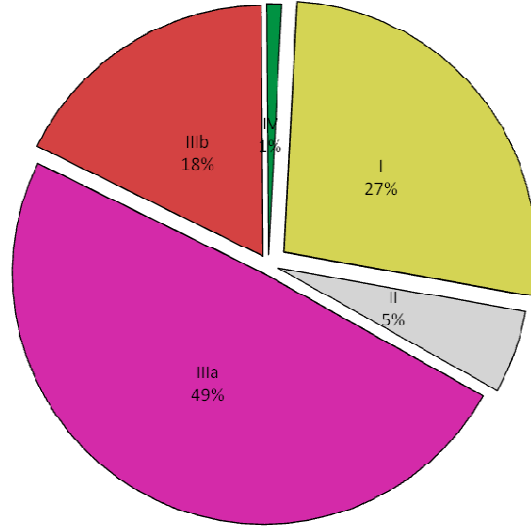
Yapılan gözlemler sırasında bireylerin bulundukları habitat tipleri (sınıflandırma için bkz. Tablo 1) kaydedilmiştir. Gözlenen sürmeli kızkuşlarının sayıları, gözlendikleri koordinatlar ve bulundukları habitat tipleri Tablo 2 ve Şekil 7'de verilmektedir.

Tablo 1. Sürmeli kızkuşlarının gözlendikleri habitat tipleri

	(I) Buğday tarlası: Sürüldükten sonra tesviyesi yapılmamış, kaba kesekli; yeni yeşermiş bitkilerin boyu ~10-12 cm (mevsimin kurak geçmesinden ötürü oldukça kısa; normalde bu mevsimde ekinin çok daha boylanmış olması gerekiyor!).
	(II) Bozkır: Sürüme uygun olmayan kayalık ve taşlık bölgeler, tarla aralarında irili ufaklı yamalar oluşturuyor ve çoğunlukla otlak olarak kullanılıyor.
	(IIIa) Yeni sürülmüş ve nadas için ayrılmış, çok iri kesekli tarla. Genel olarak yeşil bitki içermiyor.
	(IIIb) Nadasa bırakılmak üzere traktörlerce sürülmekte olan tarla.
	(IV) Mercimek tarlası: Sürüldükten sonra tesviye edilmiş, keseksiz; bitkiler yeni yeni toprak yüzüne çıkmaya başlamış, ancak bir önceki hasattan kalan buğday yeşererek seyrek bir örtü oluşturuyor.

Tablo 2. 11 - 14 Mart 2008 tarihleri arasında Ceylanpınar Önemli Doğa Alanı'nda gözlenen sürmeli kızkuşlarının sayıları, gözlemlendikleri koordinatlar ve bulundukları habitat tipleri.

Tarih	Saat	Koordinatlar (UTM, WGS84, 37S)		Birey sayısı	# Halka kontrolü yapılan birey	Habitat tipi
		E	N			
11.3.	12:40	595058	4105142	27	-	I
	14:00	596733	4105621	12	6 (%50)	I
	15:30	597530	4106292	181	-	I
	16:20	597191	4107921	28	15 (%54)	I
	16:50	597530	4106292	65	32 (%49)	I
Toplam:				313		
12.3.	10:25	585090	4100407	55	40 (%73)	II
	11:00	589570	4103483	313	180 (%58)	IIIa
	13:25	595058	4105142	21	12 (%57)	I
	14:50	594803	4109247	186	-	IIIa
	"	"	"	25	12 (%48)	I
	15:45	589902	4107828	271	25 (%9)	IIIb
Toplam:				871		
13.3.	12:00	587970	4104567	30	4 (%13)	IIIa
	13:05	589740	4104860	554	86 (%16)	IIIa
	14:00	590274	4107939	118	50 (%42)	IIIb
	15:20	591693	4105545	30	19 (%63)	I
	15:45	595058	4105142	5	1 (%20)	I
	16:00	594003	4104811	44	9 (%20)	I
	"	"	"	15	7 (%47)	IV
	16:15	590488	4103759	2	2 (%100)	I
	"	"	"	6	5 (%83)	IV
	16:30	585090	4100407	16	13 (%81)	II
Toplam:				820		
14.3.	09:45	585090	4100407	47	26 (%55)	II
	10:15	595058	4105142	67	54 (%81)	I
	10:40	597530	4106292	87	16 (%18)	I
Toplam:				201		

Şekil 7. 11-14.03.2008 tarihleri arasında gözlenen tüm Sürmeli Kızkuşlarının, bulundukları habitat tipine göre dağılımları

24 - 25 Mart 2008 tarihlerinde, RSPB'den alınan koordinat bilgisi çerçevesinde yürütülen ikinci dönem arazi çalışmasında hiçbir sürmeli kızkuşuna rastlanmamıştır. Koordinat bilgisi verilen alan, sürülmüş ve tesviye edilmeden nadasa bırakılmış, kaba kesekli bir tarladır (Şekil 7'de IIIa). Ancak yakın çevresinde, diğer alanlara oranla çok daha geniş yer tutan bozkır ve otlak alanlar bulunmaktadır. Bu alanın çevresinde ve bir önceki arazi çalışmasında da sürmeli kızkuşları gözlenmemiştir, gözlenen diğer türler Ek I'de bulunmaktadır. Aynı şekilde, 25 Mart 2008 tarihinde arazi bitiminde izlenen rota boyunca da (Viranşehir – Ovabağ – Diyarbakır) sürmeli kızkuşlarına rastlanmamıştır.

Sonbahar göç döneminde, RSPB tarafından verilen koordinatlarda 28 Ekim 2008'de arazi çalışması gerçekleştirilmiştir, ancak arazide sürmeli kızkuşlarına rastlanmamıştır. Uzmanlar verilen koordinatlarda yaklaşık 2 km. boyunca yürüyerek alanı taramışlardır. Alanda çoğunlukla sulak çayırlar, kayalık alanlar ve geven türlerinin bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca küçük ölçekte de olsa alanda küçükbaş hayvancılık yapıldığı gözlenmiştir.

Tartışma

Sürmeli kızkuşlarının ülkemiz üzerindeki göç yollarının ve göç eden popülasyonun büyüklüğünün belirlenmesi, türün korunması ve izlenmesi için büyük önem taşıyor. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar, türün Türkiye’de göç sırasında yüksek sayılarda bulunduğunu kanıtladı.

2008 yılında gerçekleştirilen arazi çalışmalarında hem ülkemizdeki gözlemler hem de uydu vericilerden elde edilen bilgilere hızlı tepki verilmiş ve arazi ekipleri alana çabuk bir biçimde ulaşmıştır. Mart 2008 döneminde yapılan iki arazi çalışmasıyla sürmeli kızkuşlarının Ceylanpınar Önemli Doğa Alanı’nda özellikle yeni sürülmüş ve nadas için ayrılmış, çok iri kesekli tarlalarda yoğunlaştıkları belirlenmiştir (%49, bkz. Şekil 7). Alanda çok ender de olsa bazı kaçak avcılık olayları ve zirai ilaç kullanımı kuşları olumsuz etkileyen etmenler arasında bulunmaktadır. Kuşların göç döneminde topluca hareket etmeleri ve insan varlığına çok tepki vermemeleri avlanma olasılıklarını artırmaktadır. Sürmeli kızkuşlarının göç yolları üzerindeki bu önemli durak noktasında bu tehditlerin ortadan kaldırılması türün devamı için büyük önem taşımaktadır. Ayrıca sonbahar göçü sırasında alınan uydu verileri sürmeli kızkuşlarının Kuzeydoğu Türkiye’de göç sırasında kullandıkları alanlarla ilgili ilk kez bilgi toplanmasını sağlamıştır. Türkiye’nin Kuzey ve güneydoğu bölgeleri boyunca yürütülecek uzun dönemli çalışmalar sürmeli kızkuşlarının ilkbahar ve sonbahar göç dönemlerinde kullandığı durak noktalarının daha ayrıntılı bir biçimde tanımlanmasını sağlayacaktır.

Teşekkürler

Bu çalışmanın gerçekleşmesi için büyük katkı veren TİGEM yetkililerine, çalışmanın başından itibaren bize destek veren rapor üzerinde yorum yapan Jose Tavares’e, verilerini bizlerle paylaşan Nurten Budak, Esra Per, Sinan Per, Emin Yoğurtcuoğlu, Hülya Alkan, Kadir Baran, Behiye Yılmaz, Emrah Çoban, Soner Bekir, Ali Atahan ve Bahar Bilgen’e çok teşekkür ederiz.

Referans Gösterme:

Biricik, M., Deniz, H., Mungan, R., Akarsu, F., Ataol, M., Cırık, Ö., Çoban, E. ve Ö. Balkız. 2008. Sürmeli kızkuşu (*Vanellus gregarius*) 2008 arazi raporu. Doğa Derneği, Ankara, Türkiye

Bu proje İngiltere Kraliyet Kuşları Koruma Derneği (RSPB), İngiliz Hükümeti Darwin Fonu, Doğa Derneği, KuzeyDoğa Derneği ve Dicle Üniversitesi Kuş Gözlem Topluluğu, tarafından desteklenmiştir.

Doğa

Kaynakça

- Bozdoğan, M. ve Ö. Balkız. 2007. Sürmeli Kızkuşları (*Vanellus gregarius*) Arazi Raporu. Doğa Derneği, Ankara
- Eken, G., Bozdoğan, M., İsfendiyaroğlu, S., Kılıç, D.T., Lise, Y. (editörler). 2006. Türkiye'nin Önemli Doğa Alanları. Doğa Derneği, Ankara.
- IUCN. 2001. IUCN. 2001. IUCN Red List Categories and Criteria: Version 3.1. IUCN Species Survival Commission. IUCN, Gland, Switzerland and Cambridge, İngiltere.
- Wetlands International. 2006. Waterbird Population Estimates – Fourth Edition. Wetlands International, Wageningen, Hollanda.

EK I – Arazi Çalışmaları Sırasında Gözlenen Diğer Türler

Tarih	Türkçe ismi	Latince ismi
10.03.2008	Kızkuşu	<i>Vanellus vanellus</i>
10.03.2008	Siğircık	<i>Sturnus vulgaris</i>
12.03.2008	Boğmaklı Toygar	<i>Melanocorypha calandra</i>
12.03.2008	Kuyrukkakan	<i>Oenanthe oenanthe</i>
12.03.2008	Siğircık	<i>Sturnus vulgaris</i>
13.03.2008	Boğmaklı Toygar	<i>Melanocorypha calandra</i>
13.03.2008	Kuyrukkakan	<i>Oenanthe oenanthe</i>
13.03.2008	Siğircık	<i>Sturnus vulgaris</i>

EK II – Sürmeli Kızkuşları Türkiye Sayımları

Tarih	Latince adı	Sayı	UTM Zonu	Y	X	Önemli Doğa Alanı	Gözlemciler
12.10.2003	<i>Vanellus gregarius</i>	3	36	4287956	702833	Hürmetçi Sazlığı	Nurten Budak, Esra Per, Sinan Per
22.09.2004	<i>Vanellus gregarius</i>	3	36	4286384	702176	Hürmetçi Sazlığı	Emin Yoğurtcuoğlu
03.10.2004	<i>Vanellus gregarius</i>	3	36	4286384	702176	Hürmetçi Sazlığı	Hülya Alkan, Kadir Baran, Nurten Budak, Behiye Yılmaz
05.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	250	37	557789	4092562	Ceylanpınar	Korhan Özkan, Soner Bekir
06.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	615	37	557789	4092562	Ceylanpınar	Korhan Özkan, Soner Bekir
07.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	1017	37	557789	4092562	Ceylanpınar	Korhan Özkan, Soner Bekir
09.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	48	37	4190797	657701	Bismil Ovası'na çok yakın	Murat Biricik, Hamza Deniz
09.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	737	37	598127	4107773	Ceylanpınar	Murat Bozdoğan, Ercan Aslan
10.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	203	37	597915	4106645	Ceylanpınar	Murat Bozdoğan, Ercan Aslan
11.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	78	37	597915	4106645	Ceylanpınar	Murat Bozdoğan, Ercan Aslan
11.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	6	37	587684	4102883	Ceylanpınar	Murat Bozdoğan, Ercan Aslan
12.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	6	37	594589	4104979	Ceylanpınar	Murat Bozdoğan, Ercan Aslan
12.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	223	37	596414	4109401	Ceylanpınar	Murat Bozdoğan, Ercan Aslan
13.03.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	140	37	596414	4109401	Ceylanpınar	Murat Bozdoğan, Ercan Aslan
12.10.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	1810	37	592018	4104216	Ceylanpınar	Murat Biricik, Ercan Aslan
13.10.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	3200	37	592215	4101366	Ceylanpınar	Murat Biricik, Ercan Aslan
20.10.2007	<i>Vanellus gregarius</i>	24	37	4416387	716210	Palandöken Dağları'na yakın	Emrah Çoban
01.03.2008	<i>Vanellus gregarius</i>	200	37	477187	4076618	Akçakale Bozkırları	Soner Bekir ve Ali Atahan
01.03.2008	<i>Vanellus gregarius</i>	100	37	551630	4076896	Ceylanpınar	Soner Bekir ve Ali Atahan
08.03.2008	<i>Vanellus gregarius</i>	156	37	4100220	479992	Akçakale Bozkırları	Soner Bekir ve Bahar Bilgen
11.03.2008	<i>Vanellus gregarius</i>	313	37	597530	4106292	Ceylanpınar	Murat Biricik, Hamza Deniz, Recep Mungan
12.03.2008	<i>Vanellus gregarius</i>	871	37	589570	4103483	Ceylanpınar	Murat Biricik, Hamza Deniz, Recep Mungan
13.03.2008	<i>Vanellus gregarius</i>	820	37	589740	4104860	Ceylanpınar	Murat Biricik, Hamza Deniz, Recep Mungan
14.03.2008	<i>Vanellus gregarius</i>	201	37	597530	4106292	Ceylanpınar	Murat Biricik, Hamza Deniz, Recep Mungan

© Mahmoud Sheish Abdallah

SÜRMELİLERİN YOLUNU BEKLERKEN

Prof. Dr. Murat Biricik

Dicle Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Biyoloji Bölümü Dicle Üniversitesi

Kuş Gözlem Topluluğu Akademik

Danışmanı

Nesli dünya ölçeğinde ve ileri derecede tehlike altında olan Sürmeli Kızkuşları, göçleri sırasında yılda iki kez ülkemizden geçiyor.

Bugün için 9 bin dolayında kuş türü yeryüzünü şenlendiriyor. Ülkemiz ise, bunların yaklaşık 20'de 1'ine karşılık gelen bir kuş çeşitliliğine ev sahipliği yapmaktadır. Ne var ki bu sayıların gelecekte başka türlü olması beklenmektedir. Böyle giderse bir bölümü, bir daha geri gelmemek üzere yitip gidecek, dünyamız her biri kendine özgü renklerinden, seslerinden, güzelliklerinden bir parçayı daha sonsuza dek kaybedecek!..

Bu sırada bizler, nelerden yoksun kalacağımızı yine kendimiz belirlemiş olacağız büyük oranda. Çünkü onların yok oluşlarının nedeni çoğunlukla şöyle ya da böyle yine bizleriz. Ayaklarımızı bastığımız gezegenin her köşesine öylesine yayılmışız ki, hiç farkında olmasak da yalnızca varlığımızla bile, bütün diğer canlıların yaşamında birçok şeyi belirlemiş oluyoruz. Alabildiğine çok yönlü olan insan etkinliklerinin sonucunda, diğer canlıların yaşamak için muhtaç oldukları kaynaklar bir bir ellerinden alınıyor. Kimi hemen, kimiye yavaş yavaş ve zamanla...

Sürmeli kızkuşlarının (ornitolojideki adıyla *Vanellus gregarius*) sayısında son onlarca yıldır görülen olağanüstü azalmada da, yine insanoğlunun payı var. Afrika'daki kırsal alanları ile Kazakistan ve Rusya'daki üreme alanları arasında uzanan zorlu göç yolculukları sırasında, mevsim ve kural tanımadan avlanan bazı sözde avcılar onlara namlu çevirmeleri bir yana, konaklayıp güç toplayabilecekleri alanların her geçen yıl azalıp daralması da sürmeli kızkuşlarını tehdit ediyor. Böylece büyük olasılıkla, göç yolunda bitkinleşen ve tehlikelere daha açık duruma gelen daha çok sayıda birey, başladıkları yol macerasının sonunu göremiyor. Bunlara bir de kuluçkaya yatukları ya da kışı geçirdikleri birbirinden uzak coğrafyalarda karşı karşıya kaldıkları tehlikeler ekleniyor ki, onların neler olduğunu henüz pek bilmiyoruz. Olası nedenlerin başında, yoğunlaşan ve değişime uğrayan tarım ve hayvancılık uygulamalarının yol açtığı olumsuz sonuçlar geliyor.

DOĞA

göçlerinin gerçekleştiği dönemlerde, bilinen uğrak yerlerinde ve uğramaları olası diğer uygun alanlarda, özel olarak onlar için yollara koyulan gözlem ekiplerince arandılar.

Uluslararası boyutlardaki bu çalışmalara destek verenler arasında, Diyarbakır'daki Dicle Üniversitesi'nin Kuş Gözlem Topluluğu (DicleKuş) üyeleri de vardı. Gönüllerini kanatlı dostlara kaptırmış bu genç kuşçular, önce, geçen yılın şubat ayı sonlarında gelen sevindirici haberlerin alınmasına katkıda bulundular. Ülkemizle Suriye topraklarını birbirinden ayıran sınırın her iki yakasında teleskoplarını kuran iki gözlemci ekibi eşzamanlı yaptıkları sayımlarla, izledikleri gruplarda yer alan kuşların sayısını saat başı belirlemeye çalıştılar. Böylece ağır ağır kuzeye akmakta olan yüzlerce kuşun kaydı tutuldu.

Öte yandan, kuşların ilkbahar göç rotası üzerinde olabileceği düşünülen ve uygun habitat özellikleri gösteren bir başka uzak alanda, gerçekten de en azından bir sürmeli grubunun konakladığı belirlendi. 50'ye yakın kuştan oluşan bu sürü, evcil hayvanlara mera olsun diye sürülmeden bırakılmış ıslak topraklarda yeni yeni boy gösteren yeşil otların arasında geziniyor, herhalde böcekler ve bunların kurtçukları ile çeşitli kurtlar gibi omurgasız minik hayvanlardan oluşan besinlerini arıyorlardı. Bu kuşlar oradan uğurlandıktan sonra da yörede mevsim boyunca sürdürülen aramalarda, ne yazık ki, başka bireylere rastlanamadı.

Yaz sonunda, dünyaya gözlerini yeni açmış ve aradan geçen birkaç ay içinde tüylenip toparlanmış gençleri de alıp kışlaklarına dönmekte olan sürmelilerin yolu yine Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu'sundan geçiyordu. Ne var ki, şimdi arazi bambaşka bir görünüme bürünmüştü: Kimi yerde neredeyse tek bir yağmur damlasının değmediği bozkırlar, otlaklar ve tarlalar ya tamamen çıplaklaşmışlar ya da yalnızca sararıp kurumuş otlarla kaplıydılar. Buralar bahardaki halleriyle

karşılaştırıldığında, en azından hayvansal besin açısından çok şey vaat etmiyorlardı artık. Öyleyse menziline Afrika'nın doğusundaki kışlama alanlarının olduğu uzun mu uzun göç yolculuğuna kuşlarımız nasıl dayanacak, kanat çırpma için muhtaç oldukları enerjiyi nereden sağlayacaklardı?

Neyse ki imdada yetişen bir kaynak vardı: Tahıl artıkları! Hasat sırasında tarlalarda toprağa düşmüş dane döküntülerinin, bunları toplamaya elverişli vücut donanımına -sözgelimi uygun gaga yapılarına- sahip sürmeliler için yaşamsal önem taşıdığı anlaşıyordu. Nitekim kuş sürülerinin,

şimdi özellikle, kendilerine bol döküntü sunan nadas alanlarında biriktikleri görüldü. Üstelik inanılmaz kalabalıklardı! Öyle ki, 2007 yılı sonbaharında Ceylanpınar'ın uçsuz bucaksız tarım alanlarında bu kuşların peşine düşen kuşçular, gözlerine inanmakta güçlük çektiler: İssiz arazide yayılmış 3 bini aşkın sayıda birey vardı! Bu, sürmeli kızkuşları için hayal edilemeyecek kadar büyük bir sayıydı ve en az hayali kadar güzel bir gerçektir. İrili ufaklı gruplar halinde konup kalkan sürmeliler, bütün güzellikleriyle geziniyor, hiç rahatsız edilmeden kendi hallerinde yiyecek topluyorlardı.

Gençler yepyeni tüyleriyle neredeyse anne-babalarının görünümüne ulaşmışlardı. Yetişkinler de artık üreme mevsimindeki o daha bir alımlı giysilerinden çıkmış, sade sayılabilecek bir görünüm almış olsalar da hâlâ büyüleyici güzellikeydiler. Karınlarındaki parlak kara ve kestane rengi tüyler yerini aklara bırakmış, gözlerinin tam ortasından geçen "sürme" çizgisinde olduğu gibi başlarının tepesinde de keskin sınırlar oluşturan siyahlıklar iyice solgunlaşmıştı. Duruşları sırasında zarif gövdeleri büyük ölçüde sütlü kahverengine çalan bir örtüyle kaplıyken, yalnızca koyu renkli kanat ve kuyruk uçları belirgin bir fark oluştuyordu. Yerde gö-rülmelerini güçleştiren bu kamufler görünümünün aksine, havalandıklarında, yanındaki beyaz kol telekleriyle karşıtlık oluşturan siyah el telekleri, uzaklardan bile bu kuşları kolayca tanımaya yardımcı oluyordu.

Şimdilerde yeni bir göç döneminin heyecanı başlıyor. Bakalım bu yılki gözlemler, sürmelilerin topraklarımızdan geçen güzergâhını daha büyük bir kesinlikle belirlememizi ne ölçüde sağlayacak... Tükenmenin kritik eşiğindeki bu kuşları yaşatmak için neler yapabileceğimizi anlamamıza ne kadar yardımcı olacak... Endişelerimizi mi, yoksa umutlarımızı mı daha çok besleyecek!..

EK IV – İlkbahar Göçü Arazi Çalışmaları Sırasında Murat Biricik Tarafından Çekilmiş Fotoğraflar

EK V – Sonbahar Göçü Arazi Çalışmaları Sırasında Emrah Çoban Tarafından Çekilmiş Fotoğraflar

